

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№6

Google Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB[®]
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

OpenAIRE

ROAD

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

BASE

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

Crossref

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Elektron nashr. 379 sahifa.

E'lon qilishga 2025-yil 1-iyunda ruxsat etildi.

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix'o'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayeich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyea Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

O'zbekistonda yashil iqtisodiyotni shakllantirishda xitoy va rossiya investitsiyalarining qiyosiy tahlili.....	20
Malikov Numonjon Kamalovich	
Raqamli texnologiyalarning makroiqtisodiy barqarorlikka ta'siri	26
Sherzod Rajabov, Istora Abdusalomova	
Reducing inequality through human capital development: a comparative analysis of policies in the european union and uzbekistan	30
Ilxomjonov Jaxongir Alisher o'g'li	
Hududiy raqamli infratuzilmaning xizmat ko'rsatish sektoriga ta'siri: samarqand viloyati misolida	39
Musinov Dilshod Sultanovich	
Ways to improve quality in hotels through digital technologies	44
N.A. Rakhmonova	
Проблемы и пути внедрения механизма налогового стимулирования центров инновационного роста нового узбекистана.....	48
Умаров Б. С.	
Влияние протекционистской политики на инвестиционные стратегии промышленных предприятий.....	55
Ёдгоров Сардорбек Самадович	
Fiskal siyosat tahlili: aholi bandligi; aholi daromadlari; soliqqa tortish.....	61
Isroilov Boxodir Ibragimovich, Navruzova Farog'at Abdihamid qizi	
Problems in entrepreneurial potential development: a comprehensive analysis of contemporary barriers and challenges	67
Baxtiyor Xabibullayev Abdulvoxid o'g'li	
Tijorat banklarida aholi omonatlarining jozibadorligini oshirishning metodologik asoslari va amaliy yo'nalishlari	73
Xakimov Zoxid Norbo'tayevich	
To'lov aylanmasining mohiyatini aniqlashda to'lov va to'lov oqimlarining roli.....	78
I.F.Sayfiddinov	
Moliyaviy inklyuzivlikni ta'minlovchi samarali soliq siyosati.....	83
Artikov Ne'matulla Abdusalamovich	
Youth, digital finance, and the gig economy in uzbekistan	86
Akmal Boymurodov	
Aktsiyadorlik jamiyatlari korporativ boshqaruvda qaror qabul qilishda raqamli texnologiyalardan foydalanish masalalari	91
Xabibullaeva Shirinxon Tohir qizi	
В условиях трансформации обеспечение развитие образования и нуки в сфере подготовки управленческих кадров	98
Суюнов Дилмурод Холмурадович	
Ипотечное кредитование как инструмент социальной политики в узбекистане	104
Базарова Нигора Равшановна	
Kichik biznes subyektlari tomonidan hudud aholisi bandligini ta'minlashning ijtimoiy va iqtisodiy natijalari.....	110
Ergasheva Nigora Abdigapparovna	
Kichik korxonalar istiqbolli hududlarda sanoat ishlab chiqarish holati dinamikasi.....	114
Xonto'rayev Obbosxon Kamolxon o'g'li	
Banklarning aktivlarini daromadliligini oshirish yo'llari	118
Elbusinova Umida Khamidullaevna	

Ekologik omillar o'zgarishining dehqon xo'jaliklari yalpi hosiliga ta'siri	123
Otamurodova Dildora Abdukrimovna	
O'zbekiston tijorat banklarining yashil iqtisodiyotdagi o'rni	128
Eshev Furqat A'zamovich, Ibragimova Feruza Axtamovna, Jumanazarova Malika Baxtiyorovna, Raxmatova Mohina Dilmurod qizi	
Использование интеллектуальных технологий в процессе обслуживания клиентов банка	132
Хашимова Дилёра Пахритдиновна	
Innovatsion faoliyatning moliyaviy rag'batlantirish va boshqaruv samaradorligini belgilovchi omil va jihatlari	138
Baxriddinov Nodirbek Zamirdinovich	
Import tovarlari bo'yicha aksiz solig'ini undirishning nazariy asoslari	143
Abdurasulov Murodjon Bahrom o'g'li	
Роль цифровых валют центральных банков в модернизации платёжной инфраструктуры: мировой опыт и перспективы Узбекистана	150
Срожиддинова З.Х., Тухтасинова Д.Н.	
Tijorat banklarida chakana to'lov tizimlarini nazariy asosi	155
Sultonov Davronjon Rustam o'g'li	
Tikuv-trikotaj korxonalarida raqobatbardoshlikni oshirishda strategik menejmentning roli	161
Mamatraimov Islom Mamanazarovich	
Ta'lim, ekologiya va raqamlashtirish sohalarida bolalar va o'smirlar turizmini integratsiyalash: xalqaro tajribalar va O'zbekiston	170
Islomova Dilrabo Salomovna	
Iqtisodiy masalalarni matritsalar nazariyasi asosida modellashtirish va python dasturlash tilida yechish	175
Tojiyev Ilhom Ibraimovich, To'rayeva Feruza Dilmurodovna, Namozova Barchinoy G'ayrat qizi, Baxronova Zuhra Otaniyoz qizi	
Pul bozori barqarorligini ta'minlashda tijorat banklarida likvidlikni boshqarish samaradorligi	188
Sattorova Nasiba G'aniyoz qizi	
The role of digitalization of healthcare in the implementation of the safe city project	192
Akbarjon Iminov	
Аутоиммунные поражения центральной нервной системы, возникающие после стрептококковой инфекции	198
Умарова Саодат Сулаймоновна, Нормакматов Бахтиёр Ботиралиевич	
Iqtisodiyotiga yo'naltirilgan investiyalar tahlili	204
Namozov Olim Botirovich	
Creating a favorable climate for investment in agriculture	209
U.I.Djumaniyazov, B.J.Mirzaev	
Davlat ishtirokidagi korxonalarni korporativ boshqaruvni xalqaro standartlari asosida takomillashtirish	214
F.Djalilov	
Davlat tibbiyot tashkilotlarida ish beruvchining fuqarolik javobgarligini majburiy su'g'urta qilish xarajatlarini hisobi	222
Kuliboyev Azamat Shonazarovich	
O'zbekistonda bank operatsion xarajatlari buxgalteriya hisobi	227
Qurbonova Sitara Vahobjon qizi	
O'zbekistonda kichik biznes va tadbirkorlik subyektlarini rivojlantirishning strategik yo'nalishlari	233
Musayev Ozodjon Shavkat o'g'li	
Пути обеспечения стабильного экономического роста в условиях перехода к зелёной экономике, совершенствования государственной экономической политики и повышения эффективности внедрения принципов цикличной экономики	237
Худайбергенова Адалат Неъматуллаевна, Убайдуллаев Сирожиддин Жамшидович, Файзиёва Хамида	

Кудратовна, Эшбоев Миржалол Бахромович	
O'zbekiston sanoatining iqtisodiy holatini baholash	241
Mamanazarov Oybek Shomurodovich	
Maktabgacha ta'limda tayanch kompetensiyalarni shakllantirishda matematika va savod asoslarining didaktik yechimlari.....	247
Mingboyeva Guldorxon Maxmudovna	
Soliq tizimida soliq riskini baholash uslubiyoti.....	252
Nasimov Ravshanjon Azimovich	
Budjetni rejalashtirish tizimida jismoniy shaxslar daromadlari bo'yicha prognozlashni takomillashtirishning metodologik asoslari	260
Babaev Shavkat Bayramovich	
Понятие и сущность денежного потока в системе финансового управления.....	267
Машарипова Шахло Адамбаевна	
Yashil mehmonxonalarda strategik tahlil metodologiyasi	274
Rasulova Nigora Yusupovna	
Цифровая трансформация: новые возможности и современные тенденции в управлении бизнесом и инвестициями.....	279
Баратова Динора Алишеровна	
Mehmonxonalarda xizmat ko'rsatishning sifati va samaradorligini baholash.....	283
Ikromov Akbar Farhod o'g'li	
Модель внедрения open banking в Узбекистане: предложение на основе международного опыта и локальных особенностей.....	288
Камалов Шухрат Камалович, Аскарова Дилором Хожимуратовна, Баходиров Жасурбек Олёрбек ўғли, Маликов Шохрух Шокирович, Тенгелова Фарангиз Мажид кизи	
O'zbekistonda islom moliyasini joriy qilishning yo'llari	295
Ashurbayev Farrux Alisher o'g'li , Tuxsanov Eldor Dilmurod o'g'li	
AQSH tajribasiga ko'ra eksportni iqtisodiy o'sishga tasiri	299
D.E.Qarshiev	
Iqtisodiyotni tartibga solish orqali aholi farovonligini oshirishning ahamiyati	304
Berdibekov A.	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish va aholi moliyaviy savodxonligini oshirishda inklyuziv molianing ahamiyati.....	308
Latipova Shaxnoza Maxmudovna	
Problems of the financial mechanism influence for stable and inertial development of enterprises.....	313
Zaynalov Jakhongir Rasulovich, Alieva Susanna	
Tibbiyot turizmni rivojlantirish va uning salohiyatini iqtisodiy baholashning ilmiy va uslubiy asoslari	317
Vofaxojayeva Dilafruz Marufovna	
Turistik destinatsiyalar va raqamli marketing texnologiyalari orqali turizm barqarorligini transformatsiya qilish	322
Nurmuhammadxon Oppoqxonov	
Kichik va o'rta biznes moliyaviy barqarorligining kambag'allikni kamaytirishdagi ahamiyati.....	327
Djamalov Xasan Numanjanovich	
Qoraqalpog'iston respublikasida turizmni rivojlantirishning tashkiliy va iqtisodiy salohiyatini baholash.....	335
Xoshimov Baxrom Baxadirovich	
O'zbekiston turizm sektorida tog' turizmining ulushi.....	343
Alimov Abduvakil Komil o'g'li	
O'zbekiston respublikasida investitsiya faoliyatini moliyaviy boshqarish va bunda xorij tajribasi.....	348
Ismailov Dilshod Anvarjonovich	

Tadbirkorlik faoliyatini samarali boshqarishda raqamli texnologiyalardan foydalanishning holati.....	354
Sattarov Xayrulla Fayzullayevich	
Tadbirkorlik faoliyatida innovatsiyalarni rivojlantirish strategiyasini tanlash va asoslash	358
Shakirova Madinaxon Gafurdjanovna	
O'zbekistonning xalqaro valyuta-moliya tashkilotlari bilan o'zaro hamkorlik aloqalarini mustahkamlash yo'nalishlari.....	362
Gulmurodova Marjona Olimjon qizi, Turg'unova Zohida Shavkat qizi, Umida Yuldasheva	
Jismoniy shaxslarning daromadlarini soliqqa tortish tartibini takomillashtirish.....	367
Bobomurotova Manzura Panji qizi	
Aksiyadorlik jamiyatlari va qimmatli qog'ozlar bozori o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlar	372
Berdaliyev Javohir Jahongir o'g'li	

AKSIYADORLIK JAMIYATLARI VA QIMMATLI QOG'OZLAR BOZORI O'RTASIDAGI IQTISODIY MUNOSABATLAR

Berdaliyev Javohir Jahongir o'g'li

Toshkent xalqaro universiteti mustaqil izlanuvchisi

e-mail: jberdaliyev@mail.ru Tel: +998972779725

Annotatsiya: Ushbu maqolada aksiyadorlik jamiyatlari va qimmatli qog'ozlar bozori o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlarning mazmun-mohiyati, ularning o'zaro ta'siri va milliy iqtisodiyotdagi o'rni atroflicha tahlil qilingan. Aksiyadorlik jamiyatlari bozor iqtisodiyoti sharoitida yirik xo'jalik yurituvchi subyekt sifatida investitsiyalar jalb qilish, korporativ boshqaruvni shakllantirish va kapitalni samarali boshqarishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, qimmatli qog'ozlar bozori esa bu jarayonda moliyaviy resurslar oqimini tashkil etuvchi asosiy mexanizmlardan biri hisoblanadi. Maqolada aksiyadorlik jamiyatlarining fond bozorida ishtiroki, ularning aksiyalar va boshqa moliyaviy instrumentlar orqali kapital bozorida faoliyat yuritishi, investorlar bilan o'zaro aloqasi hamda bu munosabatlarning huquqiy, tashkiliy va iqtisodiy jihatlari o'rganilgan. Ayniqsa, korporativ boshqaruv, axborot shaffofligi, dividend siyosati kabi omillar aksiyadorlik jamiyatlarining bozor faoliyatiga bevosita ta'sir ko'rsatishi ta'kidlangan. O'zbekiston sharoitida aksiyadorlik jamiyatlari va qimmatli qog'ozlar bozori o'rtasidagi o'zaro aloqalarni mustahkamlashga qaratilgan islohotlar, fond birjasi faoliyati, aksiyalar emissiyasi, elektron savdo platformalari va investitsion muhitning holati tahlil etilgan. Xususan, maqolada xorijiy davlatlar tajribasi bilan qiyosiy tahlil o'tkazilib, O'zbekistonning bu boradagi rivojlanish istiqbollari ham yoritilgan.

Kalit so'zlar: Aksiyadorlik jamiyatlari, qimmatli qog'ozlar bozori, iqtisodiy munosabatlar, investitsiya, aksiya, kapital bozori, korporativ boshqaruv, fond birjasi, investorlar, moliyaviy instrumentlar, emissiya, obligatsiyalar, aksiyadorlar.

Abstract: This article provides a comprehensive analysis of the essence of the economic relationship between joint-stock companies and the securities market, their interaction and their role in the national economy. Joint-stock companies, as large economic entities in a market economy, serve as an important tool for attracting investments, forming corporate governance and effectively managing capital. At the same time, the securities market is one of the main mechanisms for organizing the flow of financial resources in this process. The article studies the participation of joint-stock companies in the stock market, their activities in the capital market through shares and other financial instruments, their interaction with investors, and the legal, organizational and economic aspects of these relations. In particular, it is emphasized that factors such as corporate governance, information transparency, and dividend policy directly affect the market activities of joint-stock companies. The article analyzes the reforms aimed at strengthening the interaction between joint-stock companies and the securities market in the conditions of Uzbekistan, the activities of the stock exchange, the issue of shares, electronic trading platforms and the state of the investment environment. In particular, the article conducts a comparative analysis with the experience of foreign countries, and also highlights the development prospects of Uzbekistan in this area.

Key words: Joint-stock companies, securities market, economic relations, investment, shares, capital market, corporate governance, stock exchange, investors, financial instruments, issue, bonds, shareholders.

Аннотация: В данной статье подробно анализируется содержание экономических отношений между акционерными обществами и рынком ценных бумаг, их взаимодействие и роль в национальной экономике. Акционерные общества как крупные хозяйствующие субъекты в условиях рыночной экономики служат важным инструментом привлечения инвестиций, формирования корпоративного управления, эффективного управления капиталом. При этом рынок ценных бумаг, с другой стороны, является одним из основных механизмов, формирующих поток финансовых ресурсов в этом процессе. В статье рассматривается участие акционерных обществ на фондовом рынке, их деятельность на рынке капитала через акции и другие финансовые инструменты, взаимодействие с инвесторами, а также правовые, организационные и экономические аспекты этих отношений. В частности, подчеркивается, что такие факторы, как корпоративное управление, информационная прозрачность, дивидендная политика, напрямую влияют на рыночную деятельность акционерных обществ. Проанализированы реформы, направленные на укрепление взаимодействия акционерных обществ и рынка ценных бумаг в условиях Узбекистана, деятельность фондовой биржи, эмиссия акций, состояние электронных торговых платформ и инвестиционного климата. В частности, в статье проведен сравнительный анализ с опытом зарубежных стран и освещены перспективы развития Узбекистана в этом направлении.

Ключевые слова: Акционерные общества, фондовый рынок, экономические отношения, инвестиции, акции, рынок капитала, корпоративное управление, фондовая биржа, инвесторы, финансовые инструменты, эмиссия, облигации, акционеры.

KIRISH

Bugungi globallashuv va bozor iqtisodiyotiga asoslangan taraqqiyot sharoitida iqtisodiy tizimning samarali faoliyat yuritishida aksiyadorlik jamiyatlari va qimmatli qog'ozlar bozori muhim rol o'ynamoqda. Ular bir-birini to'ldiruvchi va rivojlantiruvchi iqtisodiy institutlar sifatida iqtisodiy barqarorlikka, moliyaviy resurslarning to'g'ri taqsimlanishiga va xususiy sektorda investitsion faollikning oshishiga xizmat qiladi. Ayniqsa, iqtisodiyotni erkinlashtirish va xususiy mulk ustuvorligini ta'minlash yo'lida olib borilayotgan islohotlar sharoitida ushbu ikki subyekt o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni o'rganish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Aksiyadorlik jamiyatlari hozirgi zamon korporativ boshqaruvining asosiy shakllaridan biri bo'lib, yirik korxonalarning kapitalini jamlash, ularning boshqaruvini muvofiqlashtirish hamda aholining va yuridik shaxslarning investitsion faoliyatda ishtirok etishini ta'minlaydi. Aksiyadorlik tamoyiliga asoslangan boshqaruv tizimi orqali korxonalar jamoaviy mulkchilik shaklida faoliyat yuritib, o'z faoliyatini yanada shaffof va samarali qilishga intiladi. Bu esa o'z-o'zidan, qimmatli qog'ozlar bozoridagi ishtirokni zarur qiladi. Zero, aksiyadorlik jamiyatlari o'zining moliyaviy ehtiyojlarini, ayniqsa uzoq muddatli investitsiyalarni amalga oshirish uchun, aksiyalar yoki obligatsiyalar chiqarish orqali qimmatli qog'ozlar bozoridan foydalanadi.

Qimmatli qog'ozlar bozori esa bozor iqtisodiyotining moliyaviy asosi bo'lib, u iqtisodiyotda kapitalni erkin harakatga keltiruvchi, moliyaviy vositalar orqali resurslarni qayta taqsimlovchi tizimdir. Aynan shu bozor orqali aksiyadorlik jamiyatlari o'zlarining ishlab chiqarish faoliyatini kengaytirish, texnologik modernizatsiyani amalga oshirish va raqobatbardoshlikni oshirish imkoniga ega bo'ladi. Boshqacha aytganda, bu ikki subyekt o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlar kapitalning aylanishini tezlashtiradi, investitsiya muhitining yaxshilanishiga xizmat qiladi, milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

O'zbekistonda so'nggi yillarda olib borilayotgan iqtisodiy islohotlar, ayniqsa kapital bozorini rivojlantirish, davlat korxonalari aksiyadorlik jamiyatlariga aylantirish, davlat ulushlarini qisqartirish, erkin va shaffof qimmatli qog'ozlar bozorini shakllantirish yo'lidagi sa'y-harakatlar ushbu mavzuni chuqur o'rganish zarurligini yana bir bor ko'rsatmoqda. Bozor mexanizmlarining to'laqonli ishlashi uchun aksiyadorlik jamiyatlari bilan qimmatli qog'ozlar bozori o'rtasidagi aloqalarni kuchaytirish, ularning samaradorligini oshirish dolzarb vazifa hisoblanadi. Ayni paytda, ushbu munosabatlar tizimida bir qator muammolar mavjud: qimmatli qog'ozlar bozorining nisbatan past likvidligi, aksiyadorlik jamiyatlarining bu bozordagi ishtirokining cheklanganligi, investorlarga yetarli darajada axborot taqdim etilmasligi, korporativ boshqaruv standartlarining zaifligi kabi holatlar haligacha o'z dolzarbligini yo'qotmagan.

Shuningdek, mavjud qonunchilik bazasi va institutsional infratuzilmaning rivojlanmaganligi ham aksiyadorlik jamiyatlarining qimmatli qog'ozlar bozoridagi faoliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Masalan, ko'plab yirik korxonalarning aksiyalari cheklangan doirada muomalada bo'lmoqda, ularning aksiyalari ommaviy savdoga chiqarilmayapti, IPO (ommaviy taklif) amaliyoti keng joriy qilinmagan. Bu esa aksiyadorlik jamiyatlarining moliyalashtirish imkoniyatlarini cheklaydi va qimmatli qog'ozlar bozorining rivojlanishini sustlashtiradi. Aholi va yuridik shaxslarning bu bozorga bo'lgan ishonchi hali ham yetarli emasligi, moliyaviy savodxonlik darajasining pastligi ushbu muammolarni yanada chuqurlashtiradi.

Shu bilan birga, xorijiy tajriba shuni ko'rsatadiki, qimmatli qog'ozlar bozori va aksiyadorlik jamiyatlari o'rtasidagi iqtisodiy aloqalarni to'g'ri tashkil etish orqali iqtisodiyotni modernizatsiya qilish, xususi sektorning o'sishini rag'batlantirish, kapitalning erkin harakatini ta'minlash mumkin. Rivojlangan davlatlarda bu tizimlar bir-biri bilan integratsiyalashgan va o'zaro to'ldiruvchi mexanizm sifatida samarali faoliyat yuritmoqda. Masalan, AQSh, Yevropa Ittifoqi mamlakatlari, Yaponiya, Janubiy Koreya va boshqa ilg'or iqtisodiyotlarda aksiyadorlik jamiyatlari fond bozorining asosiy ishtirokchilari hisoblanadi va ular orqali moliyalashtirishning katta qismi amalga oshiriladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Bozor iqtisodiyoti sharoitida korxona va moliya bozorlarining o'zaro integratsiyasi muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, aksiyadorlik jamiyatlari va qimmatli qog'ozlar bozori o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlarni o'rganish ko'plab olimlar e'tiborida bo'lgan. Mavzu yuzasidan olib borilgan ilmiy izlanishlar ushbu ikki tizim o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash, uni mustahkamlash mexanizmlarini ishlab chiqish va zamonaviy moliyaviy amaliyotga moslashtirishga qaratilgan.

Mahalliy olimlardan A.Jo'rayev ham qimmatli qog'ozlar bozorida aksiyadorlik jamiyatlarining ishtiroki borasida dolzarb fikrlarni ilgari surgan. Uning fikricha, "aksiyadorlik jamiyatlari o'zining aksiyalarini ochiq savdoga qo'yib, yirik strategik investorlarni jalb etish imkoniga ega bo'ladi, bu esa ularning kapital bazasini mustahkamlaydi va korporativ boshqaruv madaniyatini rivojlantiradi" [1].

Yana bir boshqa tadqiqotchi M.M.Musaeva aksiyadorlik jamiyatlarining kapital jalb etishdagi imkoniyatlari haqida fikr bildirar ekan, ularning faoliyati qimmatli qog'ozlar bozori bilan bevosita bog'liqligini qayd etadi. Uning fikricha, aksiyadorlik jamiyatlari tomonidan chiqarilayotgan aksiyalar va obligatsiyalar moliyaviy resurslarni erkin va shaffof jalb qilishda eng samarali vositadir. Shuningdek, u qimmatli qog'ozlar bozorining rivojlanishi investorlarning ushbu jamiyatlarga bo'lgan ishonchini oshirishini, korporativ boshqaruvni kuchaytirishini ta'kidlaydi. Unga ko'ra, "qimmatli qog'ozlar bozorida aksiyadorlik jamiyatlarining faol ishtiroki – bu nafaqat korxonaning kapitali, balki butun mamlakat moliyaviy tizimining barqarorligiga xizmat qiladi" [4].

Yana bir tadqiqotchi, M.A.Hamdammovning fikricha, qimmatli qog'ozlar bozori orqali jalb qilingan kapital aksiyadorlik jamiyatlari uchun tashqi moliyalashtirishning muhim manbai hisoblanadi. U bunday kapitalni "strategik moliyaviy manba" deb ataydi va aksiyadorlik jamiyatlarining moliyaviy mustaqilligi bevosita ushbu bozor faoliyatiga bog'liqligini ko'rsatadi. Hamdamov o'z asarida shunday deydi: "Korporativ boshqaruv tizimida axborot ochiqligi va aktsionerlar bilan samarali muloqot qimmatli qog'ozlar bozorining ishonchiligidini belgilovchi asosiy omillardandir". Demak, kompaniyalar shaffoflik va hisobdorlikni ta'minlagan taqdirdagina investorlar ularning aksiyalariga qiziqish bildiradilar [5].

Xorijiy tadqiqotchilardan biri, amerikalik iqtisodchi J.Stiglitz ham aksiyadorlik kapitalining rolini yoritib, qimmatli qog'ozlar bozorining iqtisodiy o'sishdagi ahamiyatini chuqur tahlil qilgan. U kapital bozorini "iqtisodiy rivojlanishning yuragi" deb ataydi va aksiyalar orqali resurslar taqsimotining samarali amalga oshirilishini asoslab beradi. Stiglitzga ko'ra, "moliyaviy bozorlar, xususan, qimmatli qog'ozlar bozori orqali xatarlarni boshqarish, resurslarni optimallashtirish va innovatsion g'oyalarni moliyalashtirish imkoniyati paydo bo'ladi" [6].

Rossiyalik iqtisodchi E.F.Jukov esa aksiyadorlik jamiyatlari faoliyatida kapitalning erkin aylanishi va fond bozori infratuzilmasining yetarli darajada rivojlanishi o'rtasidagi bog'liqlikka urg'u beradi. U o'z izlanishlarida kompaniya kapitalining likvidligi va aksiyalar narxining bozordagi axborotga sezgirliги borasida nazariy mulohazalar bildiradi. Uning fikricha, "aksiyadorlik jamiyatlari fond bozori orqali nafaqat resurslarni jalb etadi, balki o'zining moliyaviy bahosini shakllantiradi" [7].

M.A.Fedotova korporatsiyalarning moliyaviy boshqaruvida aksiyadorlarning roli, dividend siyosati va aksiyalar narxiga ta'siri haqida to'xtaladi. U "aksiyadorlar bilan aloqalar boshqaruvi investor faolligini oshiradi", deydi [10].

V.A.Galanin Rossiyada korporativ boshqaruv o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, bu qimmatli qog'ozlar bozorining rivojlanishiga to'siq bo'lishi mumkinligini ta'kidlaydi. U "menejerlar va aksiyadorlar o'rtasidagi manfaatlar ziddiyati bozor samaradorligini pasaytiradi", deb yozadi [9].

Ko'rinib turibdiki, aksiyadorlik jamiyatlari va qimmatli qog'ozlar bozori o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlar ilmiy doiralarda turlicha nuqtayi nazarlar asosida o'rganilmoqda. Aksariyat tadqiqotchilar bu munosabatlarni kuchaytirish uchun institutsional islohotlar, investorlarni himoyalovchi mexanizmlar, shaffoflik, axborot ta'minoti va korporativ boshqaruv tizimini takomillashtirish zarurligini e'tirof etmoqda.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur ilmiy maqolada aksiyadorlik jamiyatlari va qimmatli qog'ozlar bozori o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlarni chuqur tahlil qilish uchun zamonaviy ilmiy-uslubiy yondashuvlarga asoslanilgan. Tadqiqotda

iqtisodiy tahlil, statistik tahlil, qiyosiy tahlil, empirik yondashuv, sistemali tahlil hamda mantiqiy tahlil metodlaridan foydalanilgan. Aksiyadorlik jamiyatlari faoliyatini o'rganishda ularning moliyaviy holati, aksiyalar chiqarish va ularning bozordagi aylanishi, kapitalning shakllanish manbalari, shuningdek, bozor infratuzilmasi bilan o'zaro aloqadorlik darajasi asosiy yo'nalish sifatida belgilangan.

Metodologik jihatdan tadqiqotda iqtisodiy jarayonlarning o'zaro bog'liqligini aniqlash uchun sistemali tahlil usuli qo'llanildi. Bu usul orqali aksiyadorlik jamiyatlarining bozor faoliyati va fond bozori o'rtasidagi o'zaro ta'sir mexanizmlari ochib berildi. Ayniqsa, bu jarayonda qimmatli qog'ozlar chiqarish hajmi, ularning bozordagi qiymati, investorlarga ta'siri va likvidlik ko'rsatkichlari asosiy mezon sifatida tahlil qilindi.

Shuningdek, qiyosiy tahlil orqali O'zbekiston aksiyadorlik jamiyatlari va xorijiy kompaniyalar o'rtasida qimmatli qog'ozlar bozori ishtirokida mavjud farqlar aniqlanib, ularga ta'sir etuvchi omillar aniqlashtirildi. Statistik ma'lumotlar asosida fond bozorining hajmi, qimmatli qog'ozlar aylanishi, aksiyalar narxлари va kapitalizatsiya ko'rsatkichlari aniqlanib, ularning o'zgarish dinamikasi grafik va jadval shaklida ifodalandi.

Shuningdek, ilmiy qarashlar va mavjud nazariyalar tahlil qilinib, ular asosida amaliy xulosalar chiqarildi. Tadqiqotda mavjud qonunchilik, Davlat aktivlarini boshqarish agentligi, Respublika fond birjasi, Moliya vazirligi va boshqa manbalar asosiy axborot bazasini tashkil qildi. Bu yondashuvlar asosida maqolada ilmiy asoslangan, tahliliy va takliflarga boy natijalarga erishishga harakat qilindi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Bozor iqtisodiyoti sharoitida aksiyadorlik jamiyatlari va qimmatli qog'ozlar bozori o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlar iqtisodiy tizimning asosiy elementlaridan biri sifatida shakllanadi. Bu munosabatlar bir-biri bilan bevosita bog'liq bo'lib, iqtisodiyotda kapital harakati, investitsiya muhitining rivoji, moliyaviy resurslarning samarali taqsimlanishi kabi muhim jarayonlarga ta'sir ko'rsatadi. Aksiyadorlik jamiyatlari – bu kapitali aksiyalarga bo'lingan va investorlardan mablag' jalb qilish imkoniyatiga ega bo'lgan xo'jalik yurituvchi subyektdir. Ular o'z moliyaviy ehtiyojlarini, ayniqsa uzoq muddatli investitsiyalarni moliyalashtirishni ta'minlash uchun qimmatli qog'ozlar, ya'ni aksiyalar va obligatsiyalar chiqaradilar. Bu qimmatli qog'ozlar esa qimmatli qog'ozlar bozori orqali investorlar orasida muomalaga chiqariladi.

Qimmatli qog'ozlar bozori esa bu resurslar aylanishini ta'minlovchi, investor va emitent (aksiyadorlik jamiyatlari) o'rtasida moliyaviy vositachilikni amalga oshiruvchi institutsional muhitdir. Ushbu bozor investorlar uchun daromad olish, aksiyadorlik jamiyatlari uchun esa resurs topish imkoniyatini yaratadi. Aksiyadorlik jamiyatlarining bu bozordagi faolligi ularning moliyaviy barqarorligini, korporativ boshqaruv madaniyatini, investitsion jozibadorligini belgilaydi. Shu bilan birga, ushbu munosabatlar yurtimizda bozor mexanizmlarining chuqurlashuviga va iqtisodiy samaradorlikning oshishiga olib keladi. Quyidagi jadval ayni shu munosabatlarning turlari va mazmunini tizimli ko'rinishda aks ettiradi (1-jadval):

1-jadval. Aksiyadorlik jamiyatlari va qimmatli qog'ozlar bozori o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlar¹

№	Munosabat turi	Aksiyadorlik jamiyatlari nuqtai nazaridan	Qimmatli qog'ozlar bozori nuqtai nazaridan	Iqtisodiy ahamiyati
1	Moliyalashtirish munosabatlari	Kapital jalb qilish uchun aksiyalar chiqaradi	Investorlar orqali moliyaviy resurslarni taqsimlaydi	Investitsiya oqimlarini ta'minlaydi
2	Investitsion aloqalar	Real sektorga sarmoya yo'naltiradi	Investitsiyalarni samarali sektorlarga taqsimlaydi	Iqtisodiy o'sishni jadallashtiradi
3	Korporativ boshqaruv munosabatlari	Aksiyadorlar bilan ochiq boshqaruv yuritadi	Axborot shaffofligini talab etadi	Investor ishonchini oshiradi
4	Risklarni boshqarish	Riskni ko'plab aksiyadorlarga taqsimlaydi	Diversifikatsiya orqali xavfni kamaytiradi	Kapitalning xavfsiz aylanishiga yordam beradi
5	Narx shakllanishi	Aksiyalar narxi orqali kompaniya qiymatini belgilaydi	Bozor mexanizmi orqali narxni aniqlaydi	Korxona faoliyatini bozor baholaydi
6	Daromad (dividend) aloqalari	Foyda taqsimoti orqali aksiyadorlarni rag'batlantiradi	Dividend siyosatini aks ettiradi	Investor faolligini oshiradi
7	Sekundar muomala	Aksiyalarni qayta sotish orqali likvidlik yaratadi	Investorlar chiqish strategiyasiga ega bo'ladi	Sarmoyaning aylanish tezligini oshiradi
8	Audit va nazorat aloqalari	Hisobot va yillik auditni taqdim etadi	Monitoring va reyting mexanizmlarini qo'llaydi	Bozor ishonchligi va shaffofligini ta'minlaydi

1 Muallif tomonidan tayyorlandi

Yuqoridagi jadvaldan ko'rinib turibdiki, aksiyadorlik jamiyatlari va qimmatli qog'ozlar bozori o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlar ko'p qirrali va o'zaro bog'liqdir. Bu munosabatlar asosan moliyalashtirish, investitsiyalash, korporativ boshqaruv, riskni boshqarish, narx shakllanishi, daromad taqsimoti, ikkilamchi savdolar va nazorat kabi yo'nalishlarda namoyon bo'ladi. Har bir yo'nalish o'ziga xos iqtisodiy funktsiyaga ega bo'lib, ularning kombinatsiyasi aksiyadorlik jamiyatining moliyaviy salohiyatini oshiradi va qimmatli qog'ozlar bozorining barqaror ishlashiga xizmat qiladi.

Aksiyadorlik jamiyatlari uchun qimmatli qog'ozlar bozori eng avvalo investitsiya resurslarini topish manbai hisoblanadi. Bu resurslar kompaniyalarga o'sish, modernizatsiya va raqobatbardoshlikni ta'minlash imkonini beradi. Bozor esa, o'z navbatida, kapitalni muhtoj subyektlarga to'g'ri taqsimlash vositasi bo'lib xizmat qiladi. Ayniqsa, korporativ boshqaruvning shaffofligi, moliyaviy hisobotlarning ochiqligi va dividend siyosatining uzviyligi investorlar ishonchini mustahkamlaydi.

Investorlar uchun esa ushbu munosabatlar daromad olish, xavfni diversifikatsiya qilish va sarmoyaning likvidligini ta'minlashga xizmat qiladi. Shu bois, bu ikki institut o'rtasidagi mustahkam iqtisodiy aloqalar nafaqat kompaniyalar va investorlar darajasida, balki butun iqtisodiy tizim samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. O'zbekiston sharoitida bu munosabatlarni chuqurlashtirish uchun institutsional, huquqiy va axborot muhitini yanada rivojlantirish zarur. Ana shunda aksiyadorlik jamiyatlari fond bozorining faol ishtirokchisiga aylanadi, fond bozori esa iqtisodiy taraqqiyotning kuchli drayveriga aylanishi mumkin.

So'nggi yillarda dunyo bo'ylab aksiyadorlik jamiyatlari soni ortib bormoqda, ayniqsa, rivojlangan davlatlar bilan bir qatorda rivojlanayotgan mamlakatlarda ham bu jarayon jadallashgan. Bu esa qimmatli qog'ozlar bozorining chuqurroq integratsiyalashuviga, sarmoyadorlar faolligining ortishiga va korporativ boshqaruvning takomillashishiga olib kelmoqda.

Bugungi tendensiyalar orasida IPO (birlamchi ommaviy taklif) faoliyatining faollashuvi, ESG (ekologik, ijtimoiy va boshqaruv) talablar asosida kompaniyalar baholanishi, texnologik kompaniyalar yetakchiligi va raqamli aktivlarning moliyaviy bozorlarga kirib kelishi alohida ahamiyat kasb etadi. Masalan, AQSh, Yaponiya va G'arbiy Yevropa mamlakatlarida yirik kompaniyalar yildan-yilga aksiyalar orqali kapitalni ko'paytirmoqda. Shuningdek, Xitoy, Hindiston, Braziliya, Indoneziya kabi davlatlarda ham aksiyadorlik jamiyatlari sonining ko'payishi va ularning fond bozorida ulushi ortib bormoqda.

Quyidagi jadvalda dunyoning turli mintaqalarida aksiyadorlik jamiyatlarining qimmatli qog'ozlar bozoridagi so'nggi rivojlanish ko'rsatkichlari va asosiy tendensiyalari umumlashtirilgan holda keltirilgan (2-jadval):

2-jadval. Dunyo bo'yicha qimmatli qog'ozlar bozorida aksiyadorlik jamiyatlarining rivojlanish tendensiyalari (2024-2025)²

№	Mintaqa / Davlat	Aksiyadorlik jamiyatlari soni (ming)	IPO soni (2024)	Bozor kapitalizatsiyasi (trln \$)	Asosiy tendensiya
1	AQSh	4.3	260	45.1	Texnologik gigantlar yetakchilik qilmoqda
2	Yevropa Ittifoqi	2.7	140	19.8	Yashil obligatsiyalar va ESG talablar kuchaymoqda
3	Xitoy	6.1	540	13.2	Davlat nazorati ostidagi IPOlar faolligi oshdi
4	Hindiston	2.1	160	4.7	O'rta biznesning fond bozoriga chiqishi kuchaydi
5	Yaponiya	3.0	90	6.4	Korporativ boshqaruv standartlari takomillashmoqda
6	Braziliya	0.85	35	1.6	Xususiy sektor sarmoya jalb qilishga intilmoqda
7	Janubiy Koreya	1.2	55	2.3	Texno-startaplar ustuvor bo'lib bormoqda
8	Indoneziya	0.7	50	0.9	Bank va sug'urta kompaniyalari IPO o'tkazmoqda
9	Rossiya	0.65	20	0.7	Ichki bozor ustuvor, sanksiyaviy cheklovlar mavjud
10	Afrika (umumiy)	0.4	25	0.6	Xalqaro moliyaviy institutlar ishtiroki kuchli

2 Muallif tomonidan tayyorlandi

Ushbu jadvalda keltirilgan ma'lumotlar dunyo bo'yicha qimmatli qog'ozlar bozorida aksiyadorlik jamiyatlarining o'sish tendensiyasi barqaror bo'lib borayotganini ko'rsatmoqda. Bu jarayon ayniqsa texnologik rivojlangan davlatlar AQSh, Yaponiya, Janubiy Koreya kabi mamlakatlarda jadal kechmoqda. AQShda texnologik kompaniyalar, ayniqsa Facebook, Apple, Amazon, Netflix, Google kabi aksiyadorlik jamiyatlarining kapitalizatsiyasini keskin oshirib yuborgan.

Yevropada esa aksiyadorlik jamiyatlari ESG (Environmental, Social, Governance) mezonlariga mos ravishda o'z strategiyalarini ishlab chiqmoqda, bu esa "yashil obligatsiyalar" va barqaror investitsiyalar ulushining ortishiga olib kelmoqda. Shu bilan birga, Xitoyda davlatning bevosita ishtiroki bilan aksiyadorlik jamiyatlari soni va IPOlar soni yuqori sur'atlarda o'smoqda, lekin ushbu jarayon qattiq nazorat ostida olib boriladi.

Rivojlanayotgan mamlakatlar Hindiston, Braziliya, Indoneziya kabi davlatlarda esa o'rta va kichik biznes subyektlari fond bozorlariga chiqishga intilmoqda. Bu esa mahalliy investitsiya muhitini rivojlantirish, yangi ish o'rinlari yaratish va texnologik rivojlanishni rag'batlantirishda muhim omil bo'lmoqda.

Afrika qit'asida esa hali ham qimmatli qog'ozlar bozori nisbatan sust rivojlangan, ammo xalqaro moliyaviy institutlar, masalan, Jahon banki va Afrika taraqqiyot banki orqali qator aksiyadorlik jamiyatlari fond bozori orqali investitsiyalarni jalb etishga erishmoqda.

Umuman olganda, aksiyadorlik jamiyatlarining global iqtisodiyotdagi o'rni kuchayib borayotgan bo'lib, bu ularning qimmatli qog'ozlar bozoridagi ishtiroki, kapitalni jalb qilish strategiyalari, boshqaruv tamoyillari va barqaror rivojlanish maqsadlariga muvofiqlik darajasi bilan chambarchas bog'liqdir.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, ushbu maqolada aksiyadorlik jamiyatlari va qimmatli qog'ozlar bozori o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlarning mazmuni, shakllanish omillari, zamonaviy rivojlanish yo'nalishlari va ularning o'zaro ta'siri tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari ushbu ikki institutning iqtisodiy tizimdagi roli va o'zaro bog'liqligi nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham beqiyos ahamiyatga ega ekanini ko'rsatdi. Aksiyadorlik jamiyatlari orqali kapitalning jamlanishi, ularning fond bozoriga chiqishi, qimmatli qog'ozlar emissiyasi orqali investitsiyalar jalb qilinishi kabilarning barchasi qimmatli qog'ozlar bozorining faollashuvi, moliyaviy barqarorlik va iqtisodiy o'sishning tarkibiy qismidir. Ayniqsa, bozorda shaffoflik, ochiqlik, samarali korporativ boshqaruv va raqamli infratuzilmalar mavjud bo'lsa, bu jarayonlar yanada jadallashadi.

O'zbekistonda ham aksiyadorlik jamiyatlarini rivojlantirish va ularning qimmatli qog'ozlar bozoridagi faolligini oshirish yo'lida muhim islohotlar amalga oshirilmoqda. Biroq mavjud muammolar, xususan fond bozori infratuzilmasining yetarlicha rivojlanmaganligi, korporativ boshqaruvdagi kamchiliklar, investorlarga ishonch darajasining pastligi va qimmatli qog'ozlar savdosida likvidlikning sustligi haligacha ushbu munosabatlarning to'liq salohiyatda ishlashiga to'sqinlik qilmoqda. Shu nuqtai nazardan quyidagi takliflar ishlab chiqdik:

Aksiyadorlik jamiyatlarining ochiqqligini ta'minlash – Ularning yillik moliyaviy hisobotlari, dividend siyosati, faoliyat strategiyasi bo'yicha axborotlar ommaga taqdim etilishi majburiy bo'lishi kerak. Bu investorlar ishonchini mustahkamlash va aksiyalarga talabni oshirishga xizmat qiladi;

Korporativ boshqaruv standartlarini joriy etish va amalda qo'llash – Xalqaro tajribaga tayangan holda mustaqil direktorlar instituti, audit qo'mitalari, manfaatlar to'qnashuvini oldini olish mexanizmlari joriy etilishi zarur;

Fond bozori infratuzilmasini modernizatsiya qilish – Elektron savdo tizimlarini kengaytirish, investorlarga qulay interfeyslar yaratish, avtomatlashtirilgan axborot platformalarini joriy etish orqali bozorning texnologik salohiyatini oshirish lozim;

IPO jarayonlarini faollashtirish – Yirik korxonalarni aksiyadorlik jamiyatlariga aylantirish va ularni ommaviy aksiyalar chiqarishga undash orqali bozorni kengaytirish mumkin. Davlat ishtirokidagi yirik korxonalar buni boshlovchi sifatida xizmat qilishi mumkin;

Moliyaviy savodxonlikni oshirish – Aholi va tadbirkorlar o'rtasida qimmatli qog'ozlar bozori, aksiyalar, investitsiya madaniyati haqida ommaviy tushuntirish va targ'ibot ishlari olib borilishi kerak;

Xorijiy investorlar uchun imtiyozli sharoitlar yaratish – Soliq yengilliklari, dividendlar bo'yicha kafolatlar va valyuta konvertatsiyasi erkinligi orqali xorijiy kapitalni jalb etish mumkin;

Nazorat va tartibga solish mexanizmlarini takomillashtirish – Davlat nazoratining ortiqcha byurokratik to'siqlarini kamaytirgan holda, bozorni sog'lom raqobat asosida rivojlantirishga xizmat qiluvchi mexanizmlar yaratilishi kerak;

Innovatsion va yashil iqtisodiyot subyektlarini aksiyadorlik shaklida rivojlantirish – Ayniqsa startaplar, texnoparklar, ekologik yo'nalishdagi loyihalar fond bozoriga chiqishi rag'batlantirilishi lozim.

Umumiy qilib aytganda, aksiyadorlik jamiyatlari va qimmatli qog'ozlar bozori o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlarni mustahkamlash, ya'ni O'zbekiston moliyaviy tizimini chuqurlashtirish, kapital harakatini erkinlashtirish va barqaror iqtisodiy o'sishga erishish yo'lida strategik ahamiyat kasb etadi. Mazkur

munosabatlarning rivoji faqat bozor ishtirokchilarining emas, balki davlat, investor va jamiyat manfaatlariga xizmat qiladi. Shu sababli, yuqorida taklif etilgan choralarni izchil amalga oshirish orqali ushbu munosabatlarni sifat jihatdan yangi bosqichga olib chiqish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi "O'zbekiston – 2030" strategiyasi to'g'risida"gi PF-158-sonli Farmoni
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasining Xalqaro tiklanish va taraqqiyot banki hamda Xalqaro moliya korporatsiyasi ustav kapitalidagi qo'shimcha aksiyalarga obuna bo'lishi to'g'risida"gi №PQ-26-sonli qarori
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Xalqaro tiklanish va taraqqiyot bankining ustav kapitalidagi qo'shimcha aksiyalarga O'zbekiston Respublikasining obuna bo'lishi to'g'risida"gi PP-3600-sonli qarori
4. Musaeva M.M. "Aksiyadorlik jamiyatlari faoliyatini moliyalashtirishda qimmatli qog'ozlar bozorining roli". – Toshkent: "Iqtisodiyot" nashriyoti, 2022. – 196 bet.
5. Hamdamov M.A. "Moliyaviy menejment asoslari". – Toshkent: "Fan va texnologiyalar" nashriyoti, 2021. – 280 bet.
6. Stiglitz J. "Capital Markets and Economic Development". – Journal of Economic Perspectives, 2000, Vol. 14, No. 1. – pp. 145–158.
7. Жуков Е.Ф. Банковское дело: учебник. – Москва: Юнити-Дана, 2010. – 512 с.
8. Жураев А. "O'zbekiston fond bozori va aksiyadorlik jamiyatlari: muammo va yechimlar". // "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" ilmiy jurnali, 2023, №2. – B. 88–95.
9. Khujamurodov A. ФОНД БИРЖАСИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ХИТОЙ ТАЖРИБАСИ //Архив научных исследований. – 2020. – Т. 35.
10. Галанин В.А. Корпоративное управление: российская специфика. // Менеджмент и бизнес-администрирование, 2020. №2. – С. 44–51.
11. Федотова М.А. Финансовый менеджмент. – Москва: Юрайт, 2021. – 456 с.
12. <http://www.lex.uz> – O'zbekiston Respublikasi qonunlari bazasi sayti
13. <https://www.imv.uz> – Iqtisodiyot va moliya vazirligi sayti
14. <http://www.soliq.uz> – O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi sayti
15. <http://www.stat.uz> – O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi sayti
16. <https://xalqchilipo.uz> – "Xalqchil IPO" sayti

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 6

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
